

MUHAMED A. MUJIĆ

TRI TURSKA IZVJEŠTAJA O DJELOVANJU JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

U našoj je historiografiji vrlo mnogo napisano o djelovanju Josipa Jurja Strossmayera. Istoriografi su nastojali svestrano osvijetliti Strossmayerovo djelovanje i neosporno vrlo mnogo se učinilo. Ipak je i pored najbolje volje ostala jedna praznina u tim izučavanjima. Na osnovu postojeće literature o Strossmayeru nismo u mogućnosti potpuno jasnu sliku dobiti o odnosu turskih vlasti prema njegovu djelovanju u krajevima južno od Save. Razumljivo, da se odgovor na ovo pitanje jedino mogao dati na osnovu tajnih akata Bosanskog vilajeta iz tog vremena, koji nisu bili dostupni našim historiografima. Tri izvještaja visokih državnih funkcionera, koje na ovom mjestu objavljujemo — a koji se danas čuvaju u Orijentalnom institutu u Sarajevu — pružaju interesantne podatke o ovom pitanju.

Iz sva tri izvještaja jasno proizilazi da je Osmanska carevina toga vremena budno pratila razvoj događaja kako u Bosni, tako i u susjednim našim zemljama i da je bila svjesna da su svi oni pokreti i akcije prvih decenija druge polovine prošloga vijeka u Bosni usmjereni na potiskavanje turske vlasti iz ovih krajeva i da njihove inicijatore i pomagače treba tražiti u susjednim jugoslovenskim zemljama koje su izvan domena njihove vlasti.

Turski visoki funkcioneri u Bosni bili su svjesni da je Bosna poprište velikih političkih borbi između Ristića, tadašnjeg ministra vanjskih poslova Kneževine Srbije i Strossmayera, đakovačkog biskupa. Oni su već odavno uočili da je Kneževina Srbija pod svaku cijenu nastojala preko bosanskih franjevaca djelovati na bosansko katoličko stanovništvo da bi se i ono skupa s pravoslavnim stanovništvom jednog dana kad bude potrebno izjasnilo za priključenje Bosne Kneževini Srbiji. U tu svrhu je Knežev dvor i zlatnike prosipao među bosanske franjevce.

Ti isti turski funkcioneri u ovim krajevima u Strossmayeru su vidjeli duhovno lice koje preko svoje crkvene jurisdikcije nad bosanskim katolicima nastoji proturiti ideje o pripajanju Bosne Austrougarskoj manarhiji. On se u toj svojoj politici oslanjao na bosanske franjevce i s njima održavao vrlo živ kontakt.¹ Čini

¹ Iz dopisa iz Đakova, objavljenog u »Zagrebačkom katoličkom listu« od 16 septembra 1858 vidi se da su Turci mnogo ranije nego što je ovaj naš izvorni turski materijal, u Strossmayeru vidjeli svoga neprijatelja. U tom dopisu stoji:

Polag dopisa što je po nadpisom »S bosanske granice u Algemeinrici« uštampan, te sadržajem svojim i u tršćanske i njemačke novine primit bio, dolazi među drugim tužabami kojimi kako se kaže obiluju francezki i bugarski listovi u Carigradu a žaba proti biskupu đakovačkom Strossmayeru »kao da tobož on sa svojim podčinjenimi Franciskani, bosanske kršćane proti Turkom upravo ni«.

se da je fra Grga Martić, istaknuti sarajevski franjevac toga vremena bio vrlo blizak Strossmayerov saradnik. Nema sumnje da je fra Grga vrlo mnogo značio za Strossmayerovu politiku u ovim krajevima, jer je on — kao što je poznato — svojevremeno bio persona grata na bosanskom dvoru. Ali, turski visoki funkcioneri u posljednje vrijeme s rezervom su gledali na Martića i s njim saradivali. Pored ostalog, na to jasno ukazuje i izvještaj bosanskog valije, datiran 6 aprila 1868 upućen nekom visokom funkcioneru u Carigradu. Valija ga ovim izvještajem upozorava da će po odluci Strossmayerovoj fra Grga Martić poslije uskršnjih praznika oputovati u Carigrad da bi pregledao finansijsko poslovanje tamošnje katoličke crkve. Valija otvoreno upozorava da se iza te motivacije krije druga, politička pozadina. On je uvjeren da će fra Grga na ovaj put poći u političkoj misiji Josipa Jurja Strossmayera. Zato je i sami valija poduzeo mjere da bi se na čitavom putovanju budno pratilo na Martićovo kretanje, a naglašava da bi carigradski

Zlobna ova kleveta pada priliku odgovoru iz Đakova od 1. kolovoza na pomenute kršćanske novine upravljenu, u kojih je dne 23 kolovoza tiskan, te razumi opovrgnuće ove budalaste i opake vade sadržaje i više znamenitih opaskah od muža okolnostim vješta. Kaže se u tom uztku:

»Jedva treba opaziti, da takova otkrivnja, ili ju sbilja francezki i bugarski listovi u Carigradu donieli, ili bila ona samo zlobna izmišljotina dopisnikova, nije no sirova kleveta i priesna laž. Kao što bi s jedne strane bio golem nemar svojih dužnostih, kad bi koj katolički biskup, smetnuv s otijuh svoje visoko zvanje, zbilja štogod takova sakrivio, što bi ma iz daleka samo zaudaralo po bunjenju tako zaista spada i među najopasnije znake našega s mnogo obzirah bolujućega vremena, kad vidimo, kako ima ljudih, koje neboli duša, što svoje srce na svećinjah kale, te što ima najčastnijega ne ustučavaju se bez svakog razloga javne sumnjičiti. Izraz »biskup u austrijskoj Slavoniji, i za tursku Hrvatsku«, najnespretniji je što se samo pomisliti dađe. Austrijska Slavonija predpolaze tursku Slavoniju, a svako diete znade, da biskupu đakovskom nepripada nikakovo pravomoćje u turskoj Hrvatskoj i da u Bosni neima Franciškanah, koji bi njegovoj duhovnoj vlasti podčinjeni bili. Istina je pako, da je ime biskupa đakovskoga dobro poznato među bosanskim i katolici, jerbo kao takav ima i naslov biskupa bosanskoga, jerbo je u najnovije doba novo sjemenište za bosansku duhovnu mladež sagradit dao, jerbo se bosanski bogoslovci od nekoliko godinah po njegovim nadgledom obučaju i odgajavaju, i jerbo ovaj biskup katoličanstva u Bosni svakom prilikom prema svojim silam premiče; no u tom tražiti razlog sumnjičenja, znamenuje toliko, koliko podlim srcem težko griesiti proti svetu zvanju, proti hvale vrijednu nastojanju, proti visoku i uglednu licu, proti obćenito poznatu velesrčanu značaju.

Bosanska duhovna mladež u Đakovu zajedno s biskupskom duhovnom mladeži pouča se u onoj istini, koju Bog podieli rodom, da bude neizcrpivim vrelom svake čudoredne sile i svakoga višjega života, te koja spada k sućtvu svakoga kršćanski naobraženoga značaja. A to je mržnja svakoga nasilja, te ponizna pokornost, koja zakone čovječje vlasti ondje zabilježiti znade, kamo je sam Bog svoj zakon zabilježio, naime u svijest. Kad ovakvom upravom ovi mladići dorastu do muževah i navjestnikah božje istije, bit će oni dosta vrstni da se u vrtlog bume niti zavesti, niti uskolibat dati neće. Oni će jamačno prije svojom vlastitom krvi područje crkve svoje nakvasiti, nego li krvoproliću priliku dati. A što je biskup đakovski za katoličanstvo u Bosni jurve učinio, i vseudilj čini, doduše nezasluzuje plaću ozloglašivanja i ošvade, nego zahvalnosti i priznanja, osobito kad pomislimo, da je katolički živalj na iztoku najpodobniji za život, s kojim se pravedno najbolje nade skapčaju za budućnost. Međutim je biskup đakovski upravo u ono vrijeme, kada je rečena okrivnja poslana u sviet, izdao vlastoručnu naredbu predstojničtvu bosanskog sjemeništa, kojim se klerikom kroz praznike prelaz u Bosnu tako dugo zabranjuje dok se tamošnje komešanje neumori i bezbijedan prolaz mogućnim neučini«.

organi bezbiječnosti morali budno pratiti Martićevo kretanje po Carigradu. Valija je odredio posebnog čovjeka koji će Martića na proputovanju kroz Beograd pratiti s kim će se sastajati, jer valija tvrdi da je Kneževina Srbija Martiću u ovu svrhu dodijelila 2.000 zlatnika.

Budnost turskih vlasti nad Strossmayerovim djelovanjem naročito do izražaja dolazi prilikom njegove posjete Beogradu 1868. Koliko je god interesovanje za ovu posjetu bilo među beogradskim i zagrebačkim političarima, ništa manje nije bilo ni među turskim posmatračima u Beogradu. Turci su i te kako bili zainteresovani za ovu posjetu jer se tom prilikom Strossmayer pored svih političkih razmimoilaženja odazvao pozivu pravoslavne mitropolije i Kneževa dvora, gdje mu je bio priređen srdačan prijem. Turski posmatrač je u svome izvještaju od 7 novembra 1868 obavijestio Ministarstvo vanjskih poslova u Carigradu o svim pojedinostima do kojih je mogao doći u vezi sa Strossmayerovom posjetom, naročito ukazavši na značajnu političku manifestaciju Beograđana prilikom prijema u Mitropoliji. Posmatrač je u svom izvještaju konstatovao da su Srbi i Hrvati mada jedan narod po krvi i jeziku, ipak razjedinjeni preko politike i crkve. On je svjestan da će Strossmayerovi razgovori s predstavnicima Dvora i Mitropolije pridonijeti političkom zbližavanju između Beograda i Zagreba. Ali, istovremeno on je svjestan da je ova Strossmayerova posjeta dosta muke zadala onim beogradskim političarima koji uporno stoje na pozicijama »da na osnovu nekih starih istorija Bosna pripada meni — a ne tebi«. On je baš zbog toga uvjeren da ova prekretnica u politici između Beograda i Zagreba neće biti duga vijeka, jer je Bosna kamen smutnje među njima.

U danima bosanskog ustanka 1878 godine Turci vrlo budno prate razvoj događaja. Oni preko svojih izvjestitelja saznaju da su ustanici održali sastanak u Tiškovcu i s njega uputili pretstavku Austriji, Njemačkoj i Engleskoj upoznavajući ih s njihovim zahtjevima i moleći da se angažuju da se Bosna oslobodi turske vlasti i istovremeno izražavaju svoju odlučnost da će se do posljednjeg boriti, ne žaleći nikakvih ni materijalnih ni ljudskih žrtava za svoje oslobođenje.

Osim toga, turski komandant za banjalučko područje i tamošnji mutesarif tim istim svojim zajedničkim izvještajem obaviještavaju bosanskog valiju i o pokretina katoličkog stanovništva na njihovom području. U izvještaju se navodi kako su neki ugledniji seljaci iz nekih katoličkih sela iz Posavine prešli preko Save i bili primljeni kod austriskih vlasti u Zagrebu. Ovaj događaj je iznenadio spomenute turske funkcionere, jer je tamošnje katoličko stanovništvo do tad uvijek bilo lojalno turskim vlastima. Seljaci su po svom povratku izjavili da su oni prešli na susjedni austriski teritorij samo zato da bi se potužili austriskim vlastima na odmetnike koji im nanose velike štete i istovremeno u tom pogledu od njih pomoć zatražiti. Spomenuti turski izvjestitelji u ovom gestu seljaka koji su bez njihova znanja i odobrenja otišli u Zagreb, vidjeli su protudržavni akt, jer oni smatraju da su oni »otišli da izraze kako je nemuslimansko stanovništvo u Bosni nezadovoljno sa državom kojój pripada, a da bi bilo zadovoljno sa Austrijom«. Izvjestitelji su iza svega toga vidjeli prste Strossmayerove politike.

Razumljivo, da Turci nisu mogli znati pravu svrhu odlaska ove delegacije u Zagreb, ali će nam za to pravo svjetlo na ovo pitanje baciti zapisnik, sastavljen od strane austriskih vlasti u Zagrebu februara 1878 o iskazu Ilije i Mate Vrajan-

vića iz Čitluka, Sime Ilića i Marjana Gulovca iz Vrbasa, koji su skupa s još nekim seljacima ispod Vučjaka bili primljeni i kod generala Filipovića.²

Spomenuta dvojica visokih turskih funkcionera u svom navedenom izvještaju još upozoravaju na neke pokušaje pravoslavnog i katoličkog stanovništva u banjalučkom i derventsom kaimekamluku da se domognu oružja. Oni ističu, da su se neke grupe tamošnjeg stanovništva vlastima obraćale i tužile na zulume i štete koje im nanose ustanici i od vlasti tražili da im dadu po 10—20 pušaka i potrebnu municiju, kao i po 3—5 muslimana na svako selo da se brane od ustanika. Nadležni turski funkcioneri u ovim zahtjevima nemuslimanskog stanovništva vidjeli su propast turske vlasti i uništenje muslimanskog stanovništva u ovom kraju. Zato su oni sve ovakve zahtjeve odbili, naglašavajući da je zadatak države da osigura živote i imovinu svojih podanika, te da će vlasti u tom pogledu sve poduzeti i na lice mjesta izići. I zbilja pretstavnici vlasti su narednih dana izlazili u sela koja su tražila pomoć i poduzeli mjere da se odrede položaji i da se na svakoj važnoj tački uz vojsku postave po 3—5 seljaka koji bi u smjenama vršili dužnost vodiča, a njihovo izdržavanje bi palo na teret države.

U svim ovim pokretima u ovim krajevima 1878 godine turski izvještači vide međusobnu političku borbu između Stros mayera, pobornika austro-ugarskih interesa i Ristića, pobornika interesa Srbije. *»I ma koliko međusobnu borbu oni vodili, njihovi pokreti i po nas mogu biti vrlo štetni. Sve se više učvršćuje mišljenje da će se ustanak rasplamsavati i proširiti na sve dijelove Bosne. Zato će se protiv smicalica propagatora i potstrekača poduzimati sve mjere koje budemo znali i mogli, kao što smo ih i ranije poduzimali. I dan i noć ćemo nastojati i raditi da njihova zavaravanja ostanu bezuspješna. Na to će se sva pažnja i skoncentrisati.* Rečeno je u gornjem izvještaju spomenute dvojice turskih funkcionera upućenom bosanskom valiji.

² U ovom zapisniku stoji: Mi ovdje nabrojani odabrani smo i izasrani od ostalog pučanstva da podnesemo molbu, kako bi se jednom zapriječilo haranje po onih bjegunaca, koji su priešli u austrijsku državu, te svakom prigodom prelaze k nam u Bosnu i otimaju i haraju sve što goder nađu ili što oteći mogu, pak i nas prisiljavaju da i ono što imamo u stanovitom roku ma na koji način pribaviti moramo. Od otih, moramo reći hajduka, koji sa oružjem u naše osmaljene krajeve dolaze, gdje neimamo od naše oblasti nikakove zaštite, napadaju nas, te kako im se sviđi upotrebljuju i oružje i ubijaju pojedinog nemi lice. Tako je Jozo Petrić iz Potočana ubijen parokovi vrati gdje je imovinu fra Ilije Oršalića tobož čuvao od navale turske«. Ili na drugom mjestu: *»Kao osobita mjesta iz kojih oti silnici na nas navajljuju, imenujem poglavito mjesta između Broda i Šamca izključiv jedini Svilaj, dočim dolnja Bebrina, Poljanci i gornja Bebrina pak i Vlanarje, najviše tih hajduka skriva.* I na kraju: *Nam nije moguće ostati u našem domu, već biti ćemo prisiljeni svi koliki preći u Austriju i moliti zaštitu od tolikog nasilja i otimačine.*

»Uzev u obzir da su nam najprije sami Turci za svoj danak poduzimali spremine (međ ostalih Jusuf Beg odtjerao prieko 200 komada goveda) pak nas haraju navedenim načinom sami naši ljudi, pod izlikom bjegunaca i ustaša.

»Nemamo ni ičesa što nam je za svagdanji život potrebno, niti smo u stanju obdjelovati moći zemljište za buduću hranu.

I ovom prilikom izražavam zahvalnost Dr-u Miloradu Ekmečiću na ustupljenom gornjem zapisniku.

I

Sarajevo, 6 aprila 1868 — 13 zilhidžeta 1284

Pismo bosanskog valije Šerif Osman-paše upućeno nekoj visokoj državničkoj ličnosti u Carigradu u kojem joj javlja da je dragoman bosanskog vilajeta Koetschet otputovao u Carigrad; da je Strossmayer, koji održaje tijesne veze s bosanskim franjevcima, donio zaključak da pred kraj uskršnjih praznika fra Grgo Martić u Carigrad otputuje da bi navodno izvršio kontrolu finansijskog poslovanja tamošnje crkvene organizacije; da mu je od strane Kneževine Srbije u velikoj tajnosti dato 2.000 dukata i da se trebaju poduzeti mjere da se budno prati na fra Grgino kretanje na ovom putovanju.

Orientalni institut, Acta turcica br. 2443

سعادتلو افندم حضرتلری

ولایت ترجمانی رفعتلو کچت افندی معلوم دولتلری بولتان خصوصات ذاتیه سنک تسویه سی ایچون بر ماه مدت مأذونیتله در سعادتله عزیمت ایلمشدر مومی الیه بنده لرینک بو ایشی حقدنه دلالت مرحمت ایت بنده پروردیلرندن غیری امید کاهی اولیوب کندوسنک ان شاء الله تعالی معاونت سنیه لری ثمره مخصوصه سیله ایشنک حسن تسویه سنه موفقیتله منونوا و مطیباً عودت ایلیه چکنده اشتباهم اولدیغندن افندی ایشنی و کندوسنی توصیه ایشکلکمه حاجت یوقدر انیچ حاضر کنمش ایکن اولدن بر کره یوز سوروب مظهر التفات عالیه لری اولغله مفتخر بولدینی دولتلو فضا متلو فواد پاشا افندی حضرت تاریخک عتبه عالیه لرینه یوز سور مکلکنی مخلصکر دخی امل ایلدیکمدن خاکپای حاجت روی حضرت مشار الیهه لطفاً کندوسیهله برابو تقدیمه عنایت بیورلق اوزره بر قطعه عریضه یازیلوب لفا تقدیم اولنمشدر معلوم عالیلری بیوردلینی اوزره سرای اها لیسندن اولان و دائماً براده کی اسلاو ملتنگ کیزی اولان اتر یاسنک مشوق و رئیسی مقاننده بولتان نیقو یاولویج ذات عالیلری براده ایکن شاید بر اراتق بر دشته قویه اله کچرده مجازات اولنورم خوفیله بر تقریب اولوقت اوستریا تبعیتنه دخالت ایشمش و کیفیت لدی العرض کندوسنک بوراچه قبول اولنمیوب همان خصوصاتنک تسویه سیله قطع علاقه ایتدرلسی ایچون امرنامه سامی حضرت صدر اعظمی دخی شرفرود ایلمش ایکن سعادتلو علی پاشا ایله التزامدن طولایی اولان دعوالرینک رویتی ضمیمه بوندن ایکی سنه مقدم در سعادتله کیدوب هر نقدر مواضعه صورتیله املاک لرینی شریک و ساترینه فارغ اولش ایسه ده الان فامیلیسی و اوغلی براده خانه سنده مقیم اوله رق لندن کلدیکی تحریکاتی ایفا ایشمک و در علیه جه دخی بعض اجانب واسطه سیله نشر اراجیف ایلمکده در بو نیقو یاولویچک سرایده مقیم فرا غرغو ایله ذاتاً دوستقلاری و اسلاو ماده سنده دخی مشارکت معنوی لری اولوب با خصوص اوستریا قطعه سنده چاقوار قصبه سنده بیوک مدرسه و مناسترک لیسقپوسی اولان و پاند اسلاویسی اتر یاسنک رئیسی بولتان و بزم فراطورلره دخی حکومت روحانیه غیر رسمیه سی جاری

اولان اوشروش مایر شواراتق پولیتقه لو نیک ایجاب ایتدیردیکی حال اقتضاسنجه بوراده کی فراطورلر له مخابره ده بولنوب بر منوال محرر انک منسوب معنویسی بولنن سرای فراطوری فرا غرغو افندی بی بوفمه ملتک غلظه ده بولنن بیوک کلیساسنک حسابلرینی کورمک بهانه سیله پاسقالیه لر نیک ختامده در سعاده کوندر مکلکی قورالشدیرمشلوردر مومی الیهک رسماً کیدیشی بوسیله ایله ایسه ده معنأ باند اسلاویسی ماده سه قوت ویره جک بعض امتیاز قزانق افکارینه مبنی ایدرکی اکلا شیله یور و بونک لیچون صرب امارتی طرفندن دخی غایت خفی اوله رق کندوسه ایکی بیک التون ویرلیدیکی استخبار اولنمشدر و بونک بورادن بلقراد طریقه کیده جکی جهته اوراده کیمکله کوروشه جکی خبر النیق اوزره ادم تعیین اولنمشدر بناء علیه مومی الیه کچت افندی بنده لری قارشو طرفندن کیدرک بو باده اله بیله جکی معلوماتی طوغریجه طرف عالی لری نه اعطا ایلمسی کندوسه توصیه قلنمش اولدیفندن کرک مرقوم نیمو پارلوچک و کرک مومی الیه فرا غرغونک در سعاده تچه حرکات واقعه لر نیک پولیس نظارت خفیه سه تودیع بیورلش اقتضای حال و مصلحتدن بولنشدنن کیفیت بو هفته پوسته سیله مقام معلاى صدارتپناهى به دخی عرض ایدلدیکندن و احوال محلیه به وقوف عالی لری دخی اهمیت مصلحتک استکشافه کافل بولنشدنن حرکات حاضره به معلومات جدیده لری بولنوب مقتضای حمیت و مهام اشنائی والاری اوزره ایجاب ایدر ایسه مقام عالی به بیان حال بیورلش ایچون عرض حقیقت ماده به ابتدار اولندی اولباده لطف و اراده افندم حضرتلر نیکدر

والی ولایت بوسه

Sretna, Ekselencijo!

Poštovani gospodin Koetschet, vilajetski dragoman komu je odobreno osuštvo ôd mjesec dana ôputovao je u Carigrad da reguliše neke svoje privatne poslove, koji su i Vama poznati. Ja od Vas ništa drugo ne želim nego da mu u ovom poslu ukažete svoju milost. Zato ja ne sumnjam da će se on — ako bog da — povratiti zadovoljan i raspoložen sa dobrim ishodom te svoje stvari kao naročitim rezultatom Vaše visoke pomoći. Zato nema ni potrebe da Vam gospodinovu stvar i njega samog preporučujem, Ali, kad je već otišao i pošto ima čast da jedanput potare lice i dobije Vašu naklonost, to se Vaš iskreni pošivalac nada da će imati priliku da potare lice na skutu Njegove Ekselencije, sretnog i visokog Fuad-paše. Molim Vas da Vi skupa s njim izvolite jedno pismo koje je napisano i predano mu uručiti spomenutoj Njegovoj Ekselenciji.

Kao što Vam je poznato, Niko Pavlović iz Sarajeva, koji se stalno nalazio na položaju pokretača i vođe ovdašnje tajne organizacije slovenskog naroda, dok je Vaša visost ovdje bila, on je bojeći se da u međuvremenu »konci ne budu pohvatani i da ne budem kažnjen« on je po prilici tada primio austrisko podanstvo. Kad je stvar bila podnesena, došlo je naređenje Njegove Ekselencije Velikog vezira da se ne primi, nego da se odmah stvar reguliše i prekine odnos. I pored toga on je

išao prije dvije godine u Carigrad radi ispitivanja tužbi koje proističu iz zakupa sa sretnim Ali-pašom. Iako je svoje posjede (emlak) prepustio ortaku i drugima fiktivnim ugovorom, njegova žena i sin i sada ovdje stanuju u svojoj kući. Koliko god može harangira i preko nekih stranaca širi alarmantne vijesti po Carigradu.

Stvarno između ovog Nike Pavlovića i fra Grge koji živi u Sarajevu postoji prijateljstvo i idejna saradnja po pitanju slovenstva. Naročito Strossmayer — koji je biskup velike škole i manastira u gradu Čakovaru (Đakovo) na austrijskoj teritoriji i koji se nalazi na čelu panslavističkog pokreta, te koji fungira kao nezvanična duhovna vlast i nad našim fratrima — kad to politička situacija zahtjeva, konsultuje se s fratrima. Oni su donijeli zaključak da sarajevskog fratra gospodina fra Grgu koji je na objašnjen način duhovno vezan za njega (Strossmayera) krajem uskršnjih praznika pošalju u Carigrad s motivacijom da ovog puta pregleda račune Velike crkve koja se nalazi na Galati. Iako je odlazak imenovanog zvanično ovako motivisan, ipak se daje shvatiti da se teži za tim da se dobiju neke privilegije koje bi idejno ojačale stvar panslavizma.

Saznali smo da mu je u ovu svrhu od Srpske kneževine u velikoj tajnosti dato 2.000 dukata.

Obzirom da će on odavde krenuti preko Beograda, to je određen čovjek koji će nas izvještavati s kim će se on sastajati. U vezi s tim kako Vaš spomenuti sluga gospodin Koetschet ide prijeko (preko Beograda), to mu je preporučeno da direktno Vama dostavlja vijesti do kojih bude mogao doći u ovom pogledu. A obzirom na situaciju i potrebu, Upravi tajne policije prepušteno je kretanje i spomenutog Nike Pavlovića i navedenog fra Grge po Carigradu. Stvar je dostavljena i Visokom Pretsjedništvu vlade poštom od ove sedmice. I Vaše poznavanje ovdašnjih prilika garancija je da će se ovoj stvari pridati značaj.

Pošto ima novih podataka o sadašnjim pokretima, mi smo pohitali da (Vam) izložimo stvarno stanje da bi Vi izvoljeli o ovoj situaciji upoznati Visoku Portu u koliko prema Vašem zauzimanju i ocjeni važnosti bude potrebno. Stvar je Vaše Ekselencije šta će se poduzeti.

Valija
Bosanskog vilajeta

2

Beograd, 7 novembra 1868 — 21 redžepa 1285

Prepis izvještaja Halila, zamjenika truskog komesara u Beogradu upućen Ministarstvu vanjskih poslova Turske carevine u Carigradu, u kome izvještava o srdačnom dočeku priređenom Štrossmayeru prilikom njegovog dolaska u Beograd, naglašavajući da je došlo do uspostavljanja dobrih odnosa između hrvatskih političara i srpske vlade, što treba da obrati pozornost i Turske; da je utvrđeno da puške, u Kragujevačkoj tvornici nisu odgovarale svojoj namjeni, te su zato povučene od vojske i da će obzirom na to pruski konzul tih dana u pratnji jednog pruskog oficira krenuti u Kragujevac, da bi razgledao njegov arsenal i tvornice.

Orientalni institut, Acta turcica, br. 3194

بلغرادده قتلوك كليسانسك زيارتي وسيله سيله خرواستان ايسقپوسى يوسف اشتر و سماير كچين كونلر
بلغرادده كلوب اول كون اوستريا قونسلاتوسنده و اخشامسى بلغراد متره پوليدى قوناغنده مومى اليه مكميل برد

ضیافت و یرلش و اشبو ضیافت اثناسنده بلقراد سوسیته فیلخارمونیک طاقمیله اهاالیدن مرتب بر قاچ یوز کسان اللزنه مشعله لریابه متره پولید قوئانی اوکنه تجمع ایدوب مذکور سوسیته فیلخارمونیک یعنی نغحه خوان جمعیتی طرفندن صلورن و خروات و صرب لسانلرنجه اوچ توکی چاغرلدقندن صکره مکتب خواجه لرندن یوان بوشقوویچ نام کسمنه مومی الیه اسپسپوسک شمدی یه قدر اسلاو ملتنک ایرولسی اغورنده مصروف اولان مساعی جمیله سنی بالتذکار خروات و صرب ملتی بر قان و لسان قورنداشاری ایکن پولیتقه و مذهجه یکدیکرندن تفریق و تبعید اولنمش اولدینی و بو دفعه کندوسی قولک مذهبی اسپسپوسی بولدینی حاله اورتیدوقس مذهبنک متره پولیدی قواغنده مسافرتیه رغبت ایشم اولسی اشبو ایکی ملتنک اتحادی یولنده کی ارزوی حقیقینسی ملعن بولدینقه دائر بر نطق مفصل ایراد ایشم اولسیله مومی الیه دخی پنجه ددن باشنی اوزادوب ملتنک انتظار ایتدیکی ترقیاتک حصوله کندوسی بر حیات بولندقچه صرف ماحصل غیرت ایده جکی یولنده مختصرجه بر جواب اعطا ایشم و بونک اوزرنیه جمعیت مذکورده بر قاچ دفعه لری حوق یاشا صدالرنی یاد ایتدکن صکره طاغلمش و پونسک قواغنده هیئت امارت موجود و مدعو بولندقلری حاله فرداسی مومی الیهه بر دینه و یریابو ایشمامیسی عودت ایشمشدر مومی الیه کندو طرفندن خرواستانده اولان اونپورزته انشاسیله انتشار معارف یولنده پک فداکارلق ایدوب خرواستان و بتون جنوب اسلاولری بیننده نغوذ و شهرت قزانمش بر ذات اولدینندن بو دفعه بلقراده کلمش اولسی و صرب ملتی طرفندن اولوجهله حسن قبول اولنسی بوراده پولتیقه اربابنک اذهانته خیللیجه اندیشه ویرمشدر چونکه اشبو ایکی ملتنک هر قدر لسانجه یکدیکرندن فوقی دیوغیسه مذهجه ضد اولدقندن بشقه کویا بوسنه یه مالک اولقلق خصوصنده تواریخ قدیمهجه حق سنده دکل بنده در کبی بینارنده بر ادعای باطله اولوب حتی بوسنه خروستیانلرنیک خرواستانته میل ایشملریچون صربستاندن بوسنه فراطورلونه اوتهدنبرو خیلی اچجهار ویرلکده اولدینی مواد معلومه دن ایکن بو دفعه اشبو ایکی مات بیننده حسن اتفاق و اتحاد پولیتقه سینه صاپمش اوللری بزجه دخی شایان دقت مواددن کورنمشدر امارت صریبه بو اراتی ایکنه لی تنفک یشدیبرمک ایچون زیاده سیاه صرف قوت ایشمکده ایسه ده قراغویفجه فایر قه لرنده تحویل ایشم و میخانل بکک قتلندن صکره عسکره طاغدمش اولدقلری تفکیرک کچنده تجره سنی اجرا اولدقده ایشه یرامدقاری تبین ایشم و بونلرک بهری ایچون اللی غروش مصرف و قوعولش اولدینندن ملت بیننده قیل و قال تکون ایشمامک ایچون عسکرک التدن جمله سی بردن طربلانلیوب تعمیر ایدلک بهانه سیله بر اکیشر النعمده اولاجنی تحقیقات واقعه اقتضاسندن اولدینی کبی اسلحه دبوینی فایر قه لرنی معاینه ایشمک اوزره پروسیا قونسلوسی بوکونلر قراغویفجه یه رفاقتنده بر پروسیا ضابطیله کیده جکی شمدی التان حوادتدن بولاجنی منوط علم عالی جناب ولایتیناهیلری بیوردلقدده هر حالده امر و فرمان حضرت من له الامرکدر

Hrvatski biskup Josip Strossmayer prošlih dana je došao u Beograd radi posjete katoličkoj crkvi u Beogradu. Toga dana mu je priređen savršen banket u Austriskom konzulatu, a naveče u beogradskoj mitropoliji. Za vrijeme ovog banketa pred mitropolijom se sakupila grupa beogradske filharmonije i nekoliko stotina građana sa bakljama u ruci. Spomenuta filharmonija, tj. duhačko društvo, otviralo je tri pjesme na slovenačkom, hrvatskom i srpskom jeziku. Poslije toga je učitelj Jovan Bošković održao jedan duži govor, istaknuvši primjerna nastojanja koja je do sad uložio imenovani biskup za napredak slovenskog naroda; da su srpski i hrvatski narodi pored toga što su braća po krvi i jeziku jedan od drugog odvojeni i udaljeni preko politike i crkve; da se ovoga puta on (Strossmayer) unatoč tomu što je biskup katoličke crkve, odazvao pozivu da bude gost u mitropoliji pravoslavne crkve i time pokazao svoju stvarnu želju na putu ujedinjavanja ova dva naroda. I on se pojavio na prozoru i kratko odgovorio, da će dok god bude živ učiniti sve što bude mogao u pravcu ostvarenja napretka koji narod očekuje. Na to je okupljeni narod nekoliko puta uzviknuo: »Živio« i razišao se.

Sutradan u Kneževom dvoru u prisustnosti Kneževskog vijeća i zvanica spomenutom je priređen diné, a naveče se povratio.

Pošto je imenovani osnivanjem univerziteta u Hrvatskoj sa svoje strane pridonio veliku žrtvu na putu širenja prosvjete i pošto je on ličnost koja je stekla autoritet i ugled među Hrvatima i svima Južnim Slovenima, to je ovog puta njegov dolazak u Beograd i ovakav doček od strane srpskog naroda, dosta brige zadao ovdašnjim političarima, jer mada između ova dva naroda nema razlike u jeziku, oni su različite vjeroispovijesti, a osim toga, među njima postoji jedna neosnovana tvrdnja, da prema starim historijama pravo na posjedovanje Bosne »ne pripada tebi, već meni«. Čak je poznata stvar da su odavno iz Srbije davani veliki novci bosanskim fratrima da bosanski kršćani ne bi bili naklonjeni prema Hrvatskoj. Međutim, ovog puta preokret u odnosima između ova dva naroda u pravcu lijepeg sporazuma i političkog jedinstva privlači i našu pažnju.

Iako je Kneževina Srbija uložila maksimum energije da nabavi puške na iglu, ipak se — kad su isprobavane puške koje su nakon ubistva kneza Mihajla vojsci podijeljene, pokazalo da one ne odgovaraju svojoj svrsi. Pošto se za svaku od njih utrošilo po 50 groša, to se one da među narodom ne bi bilo prigovora — nisu od jedanput pokupile, nego su po jedna, po dvije uzimane pod izgovorom, da se poprave. Obzirom da se to tako dogodilo, pruski će konzul ovih dana u društvu jednog pruskog oficira otputovati u Kragujevac da bi razgledao njegov arsenal i njegove tvornice.

Kad Vaša Ekselencija valije bude saznala za vijesti koje su sad dobivene, svakako Vaše je da izdate naređenja.

3

Banja Luka, 7 marta 1878 — 3 rebi I. 1295

Zajednički izvještaj turskog komandanta i banjalučkog muteserifa upućen bosanskom valiji, u kojem ga izvještavaju da su ustanici održali sastanak u Tiškovcu, te o pokretima katoličkog stanovništva u derventscom i banjalučkom kadiluku iza kojih stoji Josip Juraj Strossmayer.

حضور سامی حضرت ولایتپناهی به

دولتو افندم حضرتلری

بوسنه قطعہ سی اہالی غیر مسلمہ سنی هر کون بور کونه افساد ایلہ اسایشی اخلاصه ساعی اولان معلوم قومیتہار و خصوصیلہ صریہہ خارجیه مدیری ریستیچک اقدامی حقنہہ تحریرات رفیقی ضیابک بندہ لونیگ اجرا ابتدکی تحقیقات و او یولده خاطرہ خطور ایدن مطالعات کچنلرہ شفہ لو تلغرافامہ و ۱۶ کتون ثانی سنہ ۹۳ تاریخلو معروضات مشترکہ ایلہ عرض و حکایہ قلنمش ایدی اندن صکرہ اکتساب ایدیلان معلومات و بو حوالی خروستیان ولاتین اہالیسنک حس و مشاہدہ اولنان حرکات و بونک بالآخرہ اتساج ایدہ بیلہجکی محذورات و وقعی طبیعی اولان حالاتک عرض و بیانہ مسارعت قلنور شویلکہ اوستریا ایلہ صریہہ نیک بوسنه قطعہ سندہ مسکون تبعہ غیر مسلمہ بی آلت اتخاذا ایدرک قومیتہار و سائر کونه مقنع واسطہ لو ایلہ قطعہ مذکورہ خروستیان ولاتین اہالیسنی اقتاع و اہالی مسلمہ نیک دخی ذہنلرینی تشویش ایلمکدہ در کچنلرہ بر راہب ریاستندہ طشقو اچدہ جمع ایدن کلیتلو اشقیبا اگرکہ کندلو شو صرہدہ و تشکیل ایدیلہجک قونفرانسدہ ناثل امل و آرزو اولدقلری تقدیردہ سلاحی ترک ایتمیہرک نہایت درجہدہ فداکارلق اجرا و بریسی قانتجہ یہ قدر کندلرینی تلف و واریتلرینی امجا ایدہجکلرینی اوستریا ایلہ انکلتزہ و المانیا دولتلرینہ بور عرضحال ترتیب و ارسال ایدرک استقلالیترینی استرحام ایتدکلری و بو عرضحالر عموم بوسنه اہالی غیر مسلمہ سی نامنہ تنظیم و ارسال اولندیخی خبری النمشدور بو حال صریہہ نیک تعلیماتی اوزرینہ اولدیخی صریہہ نیک بو بادیہ کی افکاریدہ قونفرانسدہ بوسندہ الان اختلال یا تشدیدتی ایشتدیرمک مقصدی ایدوکی و بوکامینی شقارتی بوسندہ دوام ایتدیرمکدہ و بو حوالی یہ اشقیبایی سوق و ادخال ایلمکدہ اولدیخی حقنہہ کی اخباری اثار و حرکات معروضہ حاضرہ ایلہ مشبدر صریہہ نیک بو کبی حیل و فسادینہ و خصوصیلہ اوستریلان عمومی تبریدہ سعی ایلمنسہ مقابل اوستریا ہامورلری دخی بوسنہ اہالی غیر مسلمہ سنی اوستریا بہ تمایل ایتدیرمک اوزرہ بوسنہ لاتین راہب لرنیک مرجع و رئیس لری اولوب و یقونچہ یہ قویب جاقوہ قصبہ سندہ ساکن بولنان شتروس مایر نام بسقپوسی واسطہ سیلہ اوستریایی استملری چون تشویق ایتمکدہ اولدقلری خبرینی لاتینلرک حرکات و تشبثاتی تأیید ایدہ بور چونکہ دہند قضا سنک پوصاریہہ جہتندہ کی قراسندن بو قانچ لاتین قویہ سی اہالیسنک ایلرو کلانلرندن بعضیلرنیک قارشو بورود حکومتنہ مراجعت و اورادن زاغرب حکومتنہ عزیمت ایتلری و کسان مرقومہ صورت ظاہرہدہ کویا اشقیادن و اصحاب علاقہ دن شکایت ایتمک اوزرہ کتدکلری رنگنی ویرمش ایسہارده دولت متبوعہ لری حکومتنہ مراجعت ایتمکمزین بویلہ شیار ایچون اوستریا حکومتارینہ مراجعتلہ اوستریادن استمداد ایدیشاری

موقوم شتروس مایرک حرکات و تشویقات فسادکارانه سی ائاری اولوب بونلرک اوستریا حکومتلرینه مراجعت ایتدیلسندن اصل مقصد بوسنه اهالی غیر مسلمیه سی دولت متبوعه لرندن ممنون اولمیه رق اوستریادن خشنود یترینی بیان ایتمک املیله کندکلرینی ایما ایتدیمرمک اولدیغی بی شکدر لاتین اهالیسی شمدی یه قدر هیچ بر وقتده دولت متبوعه لری علیه نده بولنمیوپ بعضاً اسلاملرله برابر اشقیایی دفع و تنکیله بیله سعی و غیرت ایتمش و ایش و کوچلر یله مشغول بولنمش ایکن دریند قضا سنک مزبور پوصاونه جهتده کی لاتین اهالیسی قارشویه کتدیکی بالاده عرض اولنان بر قاچ لاتین قویه سی اهالیسندن ایلر و کلناری اوستریالردن هر نه کونه تعلیمات الوردیه اکا کوره حرکت ایلیه جکلردر و لاپنلرده شوصرده تحویل فکر و نیت ایلدکلری اکلاشیلوردی زبیرا کرک خوستیان و کرک لاتین اولسون بنا لوقه قضا سنک بعض قوا اهالیسی حکومته مراجعتله اشقیانک ظلم و تعدیسندن شکایته باشلیوب کندی کندیارینی محافظه ایتمک اوزره اوزر یکریمیشر تفنگ و مقضی جیخانه اعطاسنی و بهر قویه به اوچر بشر اسلامک دیوانسی طلب و استرحام ایلدکده درلر دریند قضا سنکده لاتین قویه لرندن بعضیلری بو یولده حکومته مراجعت ایلدکلری دریند قائمه قلمقندن بیلدیولمشدر اهالی موقومه ناک سلاح و جیخانه استملری و هر قویه به اوچر بشر اسلام طلب ایلملری کندولرینی صورت ظاهرده اشقیانک محافظه ایتمک ایچون کورینورسه ده بویه مراجعت ایدن هر قویه به اوزر یکریمیشر تفنگ و بیرلش اولسه بری اوزرنه لا اقل اوچ درت بیک سلاح و یومک ایجاب ایده جکی کبی کذلک بهر قویه به اوچر بشر اسلام ویرلسه بیکدن زیاده مسلمان ویرلش اوله جقندن اولخالده آرزولری وجهله بو حوالی اهالی اسلامیه سنی طاقتدیوردق و انک اوزرنه اختلال عمومی نی وجوده کتره درک و پراکنده بولنه جق اسلامی قولای تپه ایوب محو ایتمک افکار فاسده یه مبنی ایدوکی اشکلدر ایتجق بونلرک بو افکاری حس اولندیغی اکلماش اولسه لر دیکو بر تشبثات و خدعه اتخاذینه درحال سلوک ایده جکلری میدانده اولدیغندن بورالردن اصلارنک ویرلیه درک دولتک بوتجی آرزوسی کندولرینک امن و استراحتلرینک استحصالی و مال و جان و عرض و ناموسلرینک محافظه سی قضیه سی اولدیغندن قویه لرینه کلنوب ایجابی وجهله تدابیر لازمه اجرا و اشقیانک شر و مضر تلرندن محافظه لری اسبابی استکمال اولنه جقندن قویه لرینه کیدوب بزی بکلمه لری کندولرینه بیان ایدیله درک بنا لوقه حکومته مراجعت ایدنلو او یولده کویلرینه اعاده ایدیلوب قوداسی کونی مراجعت ایدنلرک قویه لرینه کیدلش و لازم کلان تدابیرک تذکری ضمننده مختارو ایله اختیار مجلسلرینک تجمع ایتسی تعیین اولنان محلده کمنسه بولنه مامش و بوده سلاح و جیخانه استیشلری فساد اوزرنه اولدیغی ایما ایلمش ایسه ده یه قطعاً بر سررشته ویرلیه درک حکومته مراجعت ایدن قرانک مختاران و اختیار مجالسی جلب ایله اشقیانک محافظه لری ضمننده کندولری

بالاتر طولاً شد قاری و هر قویه به اوچر بشر اسلام ویرلیدیکی حالده راحتسز تقارینی و ایش و کوچارندن دور اولمرینی موجب اوله جفندن و استراحتاری چون دولت هر بر فداکارانی اجراسنه مهیا بولندیفندن قویه لری داخلنده ایجاب ایند مواقعه لزومی مقدار عسکر بولندیبرله رق علی التوالی محافظه لرینه دقت اولنه جقدر کبی سوزلر سولنه رک و اداره لسان اولنه رق کندولرینک رأی منضم اولدینی حالده قویه لرنده اقتضا ایند قاط مهمه انتخاب ایدیلهرک تعیناتاری عساکر معاونه به مثللو طرف دولندن اعطا اولنمق اوزره هر نقطه ده کی عسکر یاننده بولنمق و قولاغوزلق ایچون هر بر نقطه ده کندولرندن اوچر بشر کشی بی مناویه بولندیبرلماری کندولرینه تنبیه - ایدیلهرک و ضمیرلری اکلاشدینی اکلاتدیبرله رق و سلاح دخی ویرلیهرک محافظه لرینه بویولده قرار ویرلش و کندولریده موافقت ایدرک اورادن غرادشقه جهتنه کیدیلوپ او قضا ایچونده او یولده ترتیبات اجرا و مواقع مستخبه ده بارقه لر انشاسنه قرار ویرلیهرک عودت اولنمش و اولیسی کون جمع ایدیلان مجلس عمومیده قاط مستخبه ده و هر موقعه بولنه جق بر قاچر نفر خروستیان و لاتینلره برابو درت بشیوز نفر معاونه ایله مستخفظه نك مناویه استخدایم تسیب ایدیلهرک تشنه ایله ژچه دن مرتب معاونه استنلمش و اقتضایم غرادشقه ییده یازیلهرق بورادن مرتب اولان معاونه نك بر مقداری سوق ایدلش و قصوریده سوق اولنمق اوزره بولنمش و بارقه لر دخی انشا ایدلک ایچون رسملریده ویرلشدر مع مافیبه دربند قضاسنك ساحلنده و درون قضاده لازم کلان مجلرده موقعر انتخاب و اورالرده عسکر اقامه سیله بر وجه معروض تدابیر لازمه نك اجراسی ضمنده او کمزده کی بازار کونی بلطغه لوللی دربند قضاسنه عزیمت اولنه جقدر بالاده کی ایضاحاتدن مستبان بیوریله جغی وجهله شتروس مایر اوستویا و ریستچ صریبه ایچون یکدیگری مقابلنده بوسنه حقنده پونته لر قولانمقده و انواع کونه حیل و دیسایس اتخاذ ایدرک بوسنه اهالی غیر مسلمه سنك اذهانی فنا حالده تشریش ایله تخم فسادی اکمکه اولوپ بونلر هر قدر یکدیگریه مقابل بو حاللری و قوعه کتورمکه ایه لرده هر ایکیسنك حرکتی بزم ایچون غایت مضر اوله ییله جکندن کتد کچه شقاوتک تزاید و بوسنه قطعه سنك هر طرفنده فائق تکترا ایده جکی ملاحظاتی ذهناره تقویت ویرمکه در بنا برین مشوق و محر کلرک دسیه لرینه قارشو الدن کلان تدابیر اجرا اولنه رق بعدما ده ایدیله جکی کی عقلمزک ایردیکی و قدرتمزک یتدیکی مرتبه بونلرک اغفالات و تسویلاتنك شوهرسز بر اغلبسنه کیجه و کوندوز چالیشیلوپ جباله جق و بوکا حصر وجود ایدیله جکلر انجق الدقاری تعلیمات اوزرینه کرک خروستیان و کرک لاتینار بوسنه قطعه سنك ساژ جهلرده دخی بالاده عرض اولنان تشبثاتده یعنی سلاح و چخانه طلبنده و یاخورد دیکر کونه نتیجه سی مضر بر تدبیرده بولنه جقاری احتمالات قویه دن بولندیفندن مطالب لرینه موافقت و افاده لرینه اعتماد اولنمیه رق اقتضاسنه کوره غایت مدقانه حرکت ایدیلهرک و انتباه

و بصيرت او زده بولنه رق لازم كلان تدابيرك اجراسى ضمنده زد على دقايدانى اصفانه لرنده تسريب بيورلدنيى
 حاله ايزورنيق ايله بهكه و تراونيك سنجاقلى متصرفلقلرينه اوامر مقتضيه و سريره و تعليمات لازمه نك
 اعطاسى و بوابده سائر كونه ايجاب ايند تدبير و اجرا آتك ايفاسى منوط رآى و اراده سامى داوريليردر برده
 اسباب معروضه دن طولايى ٢٦ كانون اول سنه ٩٣ تاريخ و بشيور بر نومرولو عريضه متقدمه عرض و
 حكايه قلندينى وجهه بهكه و تراونيك معاونه سندن پريدور ايله وازچار و دوبرى قصبه لرنده بر قوه مناسبه نك
 بولنديرسلى اهم و الزم ايدوسكى ملحوظ بولنديشك عرض و بيانى بانبده و هر حاله امر و فرمان حضرت
 من له الامر كدر

٣ ربيع الاول سنه ٢٩٥

Njegovoj preuzvišenosti góspodinu pokrajinskom namjesniku

Sretna Ekselencijo!

Mi smo Vas prije izvjesnog vremena šifrovanim telegramom i zajedničkim izvještajem datiranim 16 januara (16 kanuni sani 12/93) upoznali o poznatim komitetima koji nastoje da svaki dan među nemuslimansko stanovništvo na teritoriju Bosne ubace po jednu smutnju i da time narušavaju poredak. Naročito (smo Vas) obavijestili o nastojanjima Ristića, ministra vanjskih poslova Srbije i o istraživanjima koje je vršio Vaš sluga Zija-beg — drug iz kancelarije — i o mišljenjima šta bi po tome trebalo učiniti.

Mi hitamo da Vam iznesemo i da Vam objasnimo vijesti do kojih smo od tog vremena došli, kao i pokrete koji se osjećaju i primjećuju kod pravoslavnog i katoličkog stanovništva ovog područja i do kojih bi to neprimilika konačno moglo dovesti te da Vam (iznesemo) stanja koja se normalno odvijaju.

Austrija i Srbija, uzimajući kao sredstvo nemuslimansko stanovništvo nastanjeno na teritoriju Bosne, preko komiteta i drugih sredstava kojima se može djelovati, oni pravoslavno i katoličko stanovništvo na spomenutom teritoriju zadovoljavaju, a među muslimane unose pometnju.

Obaviješteni smo da su odmetnici koji su se prošlih dana pod pretsjedništvom jednog svećenika sakupili u Tiškovcu i u ime cjelokupnog nemuslimanskog stanovništva s teritorija Bosne pretstavke uputili Austriji, Engleskoj i Njemačkoj u kojima su ih upoznali da u koliko oni u tom međuvremenu ili na konferenciji koja će se održati ne bi postigli svoje ciljeve i želje — da oni neće oružje odložiti, nego da će najveće žrtve podnijeti i sami se žrtvovati dok i jednog od njih bude i da će svoje imetke na to utrošiti, te da su molili da dobiju svoju samostalnost.

Pokreti, akcije i vijesti iznosene u ovom izvještaju dokazuju da je cilj (ove pretstavke) da stavi do znanja da ovakva situacija nije stvorena po instrukcijama iz Srbije i da je javno mnijenje Srbije da se na konferenciji iznese da se ustanak u Bosni još nije smirio, te da se time želi ustanak u Bosni podržavati i u ove krajeve upućivati i ubacivati ustanike.

Nasuprot ovakvim spletkama i smunjamā od strane Srbije, a naročito njenom nastojanju da javnost ohladi od Austrije, austrijski činovnici da bi kod nemuslimanskog stanovništva u Bosni pobudili simpatije prema Austriji, preko biskupa Strossmayera — koji stanuje u Đakovu blizu Vinkovaca, koji je starješina i poglavar bosanskog katoličkog svećenstva — potstiču da traže Austriju. Tu vijest potvrđuju pokreti i akcije katolika.

Neki ugledniji ljudi iz nekoliko katoličkih sela s područja Posavine u derventskom kadiluku obratili su se vlastima u Slavonskom Brodu (u tekstu Brod — preko) i odatle krenuli vlastima u Zagreb. Iako su spomenuta lica prikazala da su ona otišla da se tobož prituže na ustanike i posjednike, činjenica da se oni nisu obratili vlastima, čiji su oni podanici, nego da se za ovakve stvari obraćaju austrijskim vlastima i od Austrije traže pomoć, plod je negativnog djelovanja i propagande spomenutog Strossmayera. Nema sumnje da je glavni cilj njihovog obraćanja austrijskim vlastima bio da izraze kako je nemuslimansko stanovništvo u Bosni nezadovoljno sa državom kojoj pripadaju, a da bi bilo zadovoljno sa Astrijom.

Katoličko stanovništvo nikad do sada nije bilo protiv države kojoj pripada. Naprotiv, nekada se skupa s muslimanima trudilo i nastojalo odbiti i suzbiti ustanike. I dok su oni bili zauzeti svojim poslovima, prvaci iz nekoliko katoličkih sela, kako je to gore izloženo — koji su iz derventskog kadiluka prijeko u Posavinu otišli ma kakve instrukcije od Austrijanaca oni dobili, prema njima će postupiti. Razumije se da su oni u tom međuvremenu na katolike djelovali da su izmijenili mišljenje i namjere.

Zato su se i neki seljaci iz banjalučkog kadiluka, pravoslavni i katolici vlastima obratili i počeli tužiti na zulume i nepravde koje im dolaze od ustanika. Oni traže i mole da im se dade 10—20 pušaka i potrebna municija kao i po 3—5 muslimana na svako selo da bi se sami branili.

Od derventskog kaimekamluka smo izvješteni da su se i neka lica iz katoličkih sela u derventskom kadiluku takođe u ovom pogledu vlastima obraćala.

Iako na prvi mah izgleda da spomenuto stanovništvo traži oružje i municiju i po 3—5 muslimana na svako selo da bi oni sami sebe branili od ustanika, međutim, ako bi se svakom selu koje bi se obratilo dalo po 10—20 pušaka, to bi iziskivalo da se svima daju najmanje 3000—4000 oružja. A ako bi se isto tako svakom selu dalo po 3—5 muslimana, tad bi se dalo više od 1.000 muslimana. U tom slučaju — kao što je njihova želja — muslimansko stanovništvo s ovog područja bi se raspršilo i to bi dovelo do općeg haosa. Muslimani, koji bi se našli respršeni vrlo lako bi mogli biti uništeni. Očito je da je to sve smišljeno kako bi oni bili uništeni. Ali, ako bi oni saznali da su se te njihove namjere prozrele, oni bi odmah poduzeli neke druge akcije i spletkе. Zbog toga im je rečeno — ne dajući im ništa iz čega bi mogli shvatiti da smo ih prozreli — da je prva želja države da im obezbijedi mir i sigurnost i zaštitu imetke, živote, čast i obraz, te da će se doći u njihova sela, poduzeti potrebne mjere, jačati sredstva za njihovu zaštitu od ustaničkih zala i saopćeno da oni idu u svoja sela i da nas čekaju. Tako su oni, koji su se banjalučkim vlastima u tom pogledu obratili, povraćeni u svoja sela. Sutra dan se otišlo u sela onih koji su se bili obratili, ali na mjestu gdje je bilo određeno da se sakupe muhtari (seoske starješine) i odbori izabranih ljudi — nikog nije bilo. Iako je i ovo ukazivalo da su njihovi zahtjevi za oružjem i municijom usmjereni za stvaranje nereda, ipak im se to ni u kom slučaju nije dalo da osjete.

Muhtari i odbori izabраних ljudi iz sela koji su se vlastima obratili bili su pozvani i rečeno im je, u koliko bi oni lično obilazili (sela) radi odbrane od ustanika i u koliko bi se svakom selu dalo po 3—5 muslimana — da oni ne bi imali živa mira i da bi svoj posao zanemarili. A pošto je država spremna svaku žrtvu pridonijeti za njihov mir i spokojstvo, to će na položajima u njihovim selima postaviti potreban broj vojske i paziće se da ih ona stalno čuva. U tom smislu se govorilo. A kad se i njihovo mišljenje dobilo, podvučeno im je da će se u njihovim selima izabrati važne tačke i da će se na svakoj tački uz vojsku postaviti po trojica-petorica između njih, koji će u smjenama vršiti dužnost vodiča. Njima bi se opskrba davala od strane države kao i pomoćnoj vojsci. Nije im se dalo da ma iz čega shvate pravi smisao ovih mjera. Nije im ni oružje dato, nego je ovakav zaključak donesen u pogledu njihove odbrane. I oni su se složili.

Odatle se otišlo prema Gradišci. Donesen je zaključak da se i za taj kadiluk iste mjere provedu i da se na izabranim položajima barake izgrade. Poslije toga smo se povratili.

Na širem sastanku koji je preksutra dan održan našlo se za shodno da se na izabranim tačkama i na svakom položaju uz pomoć nekoliko pravoslavnih i katolika nađe i 400—500 ljudi kao pomoćni odredi i stražari koji bi u smjenama vršili dužnost. Zatražene su obrazovane pomoćne jedinice iz Tešnja i Žepča. I u Gradišku je pisano što je bilo potrebno. I odavde je izvjestan broj pomoćnih jedinica organizovanih upućen, a ostatak se ima uputiti. Dati su i njihovi crteži za izgradnju baraka. Uz to, slijedećeg ponedjeljka — božijom pomoću — otići će se u derventski kadiluk da bi se na obali ovog kadiluka i u njegovoj unutrašnjosti izabrali položaji na mjestima gdje to bude potrebno, da bi se tamo vojska postavila i na izloženi način potrebne mjere provele.

Iz gornjih izlaganja biće Vam jasno da Strossmayer vodi politiku u korist Austrije, a Ristić u korist Srbije u pogledu Bosne i da jedan naprama drugom stoji i da služeći se spletkama i smicalicama strašno zbunjuju bosanske nemuslimansko stanovništvo i siju sjeme smutnje. Ma koliko međusobnu borbu oni vodili, njihovi pokreti mogu i po nas biti vrlo štetni. Sve se više učvršćuje mišljenje da će se ustanak sve više rasplamsavati i proširiti na sve dijelove Bosne. Zato će se protiv smicalica propagatora i potsrekača poduzimati sve mjere koje budemo znali i mogli, kao što smo ih i ranije poduzimali. I dan i noć ćemo nastojati i raditi da njihova zavaravanja ostanu bezuspješna. Na to će se sva pažnja i skoncentrisati.

Kako je vrlo vjerovatno da će pravoslavni i katolici i iz drugih krajeva Bosne prema uputstvima koja budu dobili na gore izloženi način postupiti tj. tražiti oružje i municiju ili druge mjere poduzimati, što bi imalo štetnih posljedica — to — ukoliko to Vaša Visost nađe za zgodno — ne bi se njihovim zahtjevima udovoljavalo, ne bi se njihovim izjavama povjeravalo, nego bi se vrlo oprezno postupilo kako to sama stvar iziskuje i poduzimale bi se potrebne mjere. Ali, vrlo oprezno i budno.

U koliko Vaša Visost, koja stvar potpuno dobro poznaje, nađe sa shodno da se izvjesne mjere poduzmu — neka se mutesariflucima zvrničkog, bihačkog i travničkog sandžaka izdaju potrebna i hitna naređenja i uputstva. Poduzimanje drugih potrebnih mjera i akcija u ovom pogledu zavisi od Vašeg mišljenja i visokog naređenja.

Iz navedenih razloga — kao što je to izloženo u ranijem izvještaju od 26 decembra (12/93 po starom kalendaru 1877) br. 501 — neophodno bi bilo potrebno da se od pomoćnih jedinica Bihaća i Travnika po jedan odgovarajući kontigent drži u varoši Prijedoru, Varacaru i Doboju. Uostalom, u vezi sa izloženim, naredba i zapovijed pripadaju Vašoj Ekselenciji kojoj pripada pravo naređivanja.

7 marta 1878 (3 rebia I. 1295).

RÉSUMÉ

TROIS RAPPORTS TURCS SUR L'ACTIVITÉ DE JOSIP JURAJ STROSSMAYER

L'auteur publie trois rapports turcs sur l'activité de Josip Juraj Strossmayer, lesquels mettent en lumière l'attitude des autorités turques en Bosnie envers lui. On voit des rapports, que les autorités turques avaient observé avec vigilance le cours des événements en Bosnie dans la seconde moitié du XIXe siècle et elles étaient conscientes, que tous les efforts des pays voisins avaient été dirigés à faire reculer les Turcs de la Bosnie et Herzégovine. Les hauts fonctionnaires turcs voyaient dans Strossmayer leur ennemi le plus acharné qui faisait tout son possible pour l'annexion de la Bosnie à la Monarchie austro-hongroise.